नेवार समुदायमा गुठी व्यवस्थापन

पोखरा महानगरपालिका वडा नं. १६ लामाचौरको एक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आवश्यकता परिपूर्तिको लागि समाजशास्त्र विभाग पृथ्वीनारायण क्याम्पस पोखरामा प्रस्तुत

शोध पत्र

प्रस्तुतकर्ता

बबिता बानिया

रोल नं: ५७/०६९

सिम्बोल नं. ४८०३३१

त्रि.वि.वि.रजिष्टर नं.: ९-२-४८-२१२९-२००९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

समाजशास्त्र विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

२०७५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
TRIBHUVAN UNIVERSITY
पृथ्वीनारायण क्याम्पस
PRITHVI NARAYAN CAMPUS
पत्र संख्या
चलानी नं.
(.........................)
520142
520143
520389
523462
526837
527440
531944
भीमकाली पाटन, पोखरा, नेपाल
Bhimkali Patan, Pokhara, Nepal

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पृथ्वीनारायण बहुमुखी क्याम्पस, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आवश्यकता पूर्तिको निम्ति शोधार्थी छात्रा बबिता बानियाद्वारा "नेवार समुदायमा गुठी व्यवस्थापन पोखरा महानगरपालिका वडा नं. १६ लामाचौरको एक अध्ययन" शीर्षकमा आधारित रही तयार पारिएको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पारिएको हो । उक्त शोधपत्र प्रति म सन्तुष्ट छु । प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

(उप-प्राध्यापक तेज प्रसाद सुवेदी)

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

मितिः २०७५/ /

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
TRIBHUVAN UNIVERSITY
पृथ्वीनारायण क्याम्पस
PRITHVI NARAYAN CAMPUS
पत्र संख्या
चलानी नं.
(........................)
भीमकाली पाटन, पोखरा, नेपाल
Bhimkali Patan, Pokhara, Nepal
520142
520143
520389
523462
526837
527440
531944

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पृथ्वीनारायण बहुमुखी क्याम्पस, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आवश्यकता परिपूर्तिको निम्ति शोधार्थी छात्रा बबिता बानियाले यस विभागमा प्रस्तुत गर्नुभएको “नेवार समुदायमा गुठी व्यवस्थापन पोखरा महानगरपालिका वडा नं. १६ लामाचौरको एक अध्ययन” शीर्षकमा तयार पारिएको शोधपत्रलाई मूल्याङ्कन समितिबाट स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहऱ्याइएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

....
(उप-प्रा.तेजप्रसाद सुवेदी)
शोध निर्देशक
समाजशास्त्र विभाग
पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

....
(उप-प्रा.डा.शुक्रराज अधिकारी)
बाह्य परीक्षक
समाजशास्त्र विभाग
पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

....
(प्रा.डा. विश्वकल्याण पराजुली)
विभागीय प्रमुख
समाजशास्त्र विभाग
पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा
मिति : २०७५/ /

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पृथ्वीनारायण क्याम्पस पोखरा, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अर्न्तगत समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आवश्यकता पूरा गर्नका निम्ति "नेवार समुदायमा गुठी व्यवस्थापन पोखरा महानगरपालिका वडा नं. १६ लामाचौरको एक अध्ययन" शीर्षकको शोधपत्रलाई पेश गरिएको छ । अध्ययनको सिलसिलामा आफ्नो कार्य व्यस्तताको बाबजुद पनि महत्वपूर्ण समय उपलब्धगराई अमुल्य सहयोग, सुझाव तथा प्रेरणा प्रदान गरी मेरा हरेक पाइलाहरूमा पथ प्रर्दशन गर्नुहुने शोध निर्देशक आदरणीय गुरु तेजप्रसाद सुवेदी ज्यूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । यसै गरी यस शोध अध्ययनको शीर्षकलाई उचित ठानी शोध अध्ययन गर्न प्रेरित गर्नुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा.विश्वकल्याण पराजुलीज्यूप्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । साथै विभागका सम्पूर्ण प्राध्यापकज्यूहरू प्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।

शोधपत्र तयार गर्दा तथ्याङ्क संकलनको क्रममा आफ्नो महत्वपूर्ण समय एवम् जानकारी उपलब्ध गराउने वडा नं. १६ लामाचौरका नेवार समुदाय जुन यस शोध अध्ययनका मुख्य उत्तरदाताज्यूहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथसाथै गुठीसमितिका पदाधिकारी ज्यूहरू, मुख्य जानकार व्यक्तिहरू जसले समूहगत छलफलमा भाग लिई सहयोग गर्नुभयो उहाँहरूप्रति पनि हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । तथ्याङ् सङ्कलनको क्रममा आवश्यक पुस्तक, शोध पत्र उपलब्ध गराई सहयोग पु¥याउनुहुने पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय पुस्तकालयका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूज्यूहरू प्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु । शोध अध्ययन लेखन कार्य सम्पन्न गराउनका निम्ति हरपल माया, ममता, हौसला एवम् प्रेरणादायी भूमिका निभाउनुहुने आदरणीय आमा, बुबा, दाजु, बहिनी, साथीहरू लगायत सम्पूर्ण परिवारका सदस्यहरूप्रति जसले मलाई शोध लेखन कार्यको निम्ति भरपूर समय उपलब्ध गराईदिनु भयो, उहाँहरू विशेष सम्झनाको पात्र हुनुहुन्छ ।

अन्त्यमा यस शोध कार्यलाई छिटो छरितो र शुद्धताका साथ कम्प्युटर टाइपिङ, प्रिन्ट तथा वाइण्डिङ गर्न सहयोग गर्ने "क्विक कम्प्युटर सर्भिस, पोखरा म.न.पा. १ बगर" प्रति हार्दिक धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।

मिति : २०७५/ / **बबिता बानिया**

शोधसार

नेपाली संस्कृति वास्तवमा सरल, रोचक र प्रभावपूर्ण छ । धार्मिक सहिष्णुता, भाषिक सरलता र सांस्कृतिक विविधताले नेपालको संस्कृति प्रभावशाली बन्दै गएको छ । आर्थिक अवस्थाको नाजुक स्थितिमा पनि विभिन्न जातिहरूले नेपाली संस्कृतिमा आफ्नो दरिलो प्रभाव देखाउँदै आएको देखिन्छ । यस्तो प्रमुख बाध्यताले नभई सरल जीवनयापन र स्वस्फूर्त आफ्नो संस्कार जोगाउनका खातिर गरेको पाइन्छ । नेपाली संस्कृतिको प्रभावमा नेवारी संस्कृतिले पनि एक महत्वपूर्ण स्थान ओगेटेको पाइन्छ । नेवार समुदायले उनीहरूले आफ्नो संस्कृति र संस्कारलाई जोगाइराख्न विभिन्न खालका क्रियाकलापहरूलाई निरन्तरता दिदै आएको पाइन्छ । नेवारहरूको सबैभन्दा महत्वपूर्ण सङ्गठन नै गुठी सङ्गठन हो । नेवार जातिको यस गुठी सङ्गठन व्यवस्थापन कसरी भएको छ, नेवारी जनजीवनमा गुठी सङ्गठनको भूमिका महत्व के-कस्तो रहन्छ आदि जिज्ञासा पत्ता लगाउनको निम्ति पोखरा महानगरपालिका वडा नं. १६ स्थित लामाचौरमा सिमित रहने गरी प्रस्तुत शोध अध्ययन "नेवार समुदायमा गुठी व्यवस्थापन पोखरा महानगरपालिका वडा नं. १६ लामाचौरको एक अध्ययन" शीर्षकमा गरिएको छ ।

मौलिकतामा आधारित रही वर्णनात्मक अनुसन्धान ढाँचा प्रयोग गरिएको यस शोध अध्ययनमा लक्षित उद्देश्य हासिल गर्नको निम्ति तथ्याङ्कको प्रकृति अनुरुप प्राथमिक तथ्याङ्कका विधिहरू मध्येका प्रमुख विधिहरूमा अर्न्तवार्ता अनुसूची, मुख्यजानकार व्यक्तिहरूसँगको छलफल र वैयक्तिक अध्ययन विधि प्रयोग गरिएको छ । समग्र नमूना छनोट विधिबाट यस लामाचौर-१६ का ५२ नेवार परिवारका प्रत्येक घरमुलिसँग तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ । यसरी संकलित कोरा तथ्याङ्कलाई वैज्ञानिक रुपबाट व्यवस्थित गरी हातले तालिकीकरण गरेर व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ ।

यस अध्ययनबाट लामाचौरका सबै नेवारहरू गुठीमा आवद्ध भएको पाइयो । गुठी समितिको गठन गरेर गुठीका कामहरू गर्ने गरेको, कोष खडा गरेर, एक आपसमा सहकार्यात्मक सम्बन्ध बढाउँदै गुठी व्यवस्थापन गर्दै आएको पाइयो । गुठीले नेवारी जनजीवनमा प्रभाव पारेको देखिन्छ । समितिका निर्णयअनुसार गुठीका कामहरू हुने गरेको पाइयो । सबै नेवार परिवारहरू गुठीमा आवद्ध रहेर आफ्नो संस्कृति र संस्कारलाई जोगाइराख्न विभिन्न खालका क्रियाकलापहरूलाई निरन्तरता दिदै आएको पाइयो । नेवारहरूको जनजीवनमा गुठी सङ्गठन ज्यादै महत्वपूर्ण मानिन्छ । गुठी सङ्गठनले नेवारी समुदायमा मृत्युसंस्कारमा ज्यादै नै महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने गरेको पाइयो ।

विषयसूची

	k]h
सिफारिस पत्र	*i*
स्वीकृति पत्र	*ii*
कृतज्ञताज्ञापन	*iii*
विषयसूची	*iv*
तालिका सूची	*vii*
चित्र सूची	*viii*
शोधसार	*ix*
अध्याय एक : परिचय	**१-१०**
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	७
१.३ अध्ययनका उद्देश्यहरू	८
१.४ अध्ययनको महत्व	८
१.५ अध्ययनको सीमा	९
१.६ संगठनात्मक ढाँचा	९
अध्याय दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	**११-३०**
२.१ सैद्धान्तिक समीक्षा	११
२.२ अवधाराणागत पृष्ठभूमि	१४
२.३ व्यवहारिक अध्ययनको समीक्षा	२१
२.४ सैद्धान्तिक खाका	२८
२.५ अवधारणात्मक खाका	२९
अध्याय तीन : अनुसन्धान विधि	**३१-३४**
३.१ अध्ययन क्षेत्र छनौटको औचित्य	३१
३.२ अनुसन्धान ढाँचा	३२
३.३ तथ्याङ्कको स्रोत एवम् प्रकृति	३२
३.४ समग्र अध्ययन विधि	३२
३.५ तथ्याङ्क सङ्कलनका विधिहरू	३३
३.६ तथ्याङ्क प्रस्तुतीकरण र विश्लेषण	३४

अध्याय चार : नेवार समुदायमा गुठीको कार्य र व्यवस्थापन **३५-५२**
४.१ अध्ययन क्षेत्रको परिचय ३५
४.१.१ जनसंख्या ३५
४.१.२ भौतिक पूर्वाधार ३५
४.१.३ चाडपर्व ३६
४.२ लामाचौरमा सञ्चालित लामाचौर नेवाः खल गुठी ३६
४.३ नेवारी गुठीका कार्यहरू ३७
४.४ लामाचौर नेवाः खल गुठीका फाइदाहरू ३९
४.४.१ लामाचौर नेवाःखल गुठीका सामाजिक फाइदाहरू ३९
४.४.२ गुठीका आर्थिक फाइदाहरू ४०
४.४.३ गुठीबाट भएका साँस्कृतिक फाइदाहरू ४०
४.५ नेवार समुदायमा गुठीका बेफाइदाहरू ४१
४.६ गुठीद्वारा नेवार समुदायमा भएको सहकार्यात्मक सम्बन्ध ४१
४.७ गुठीको आर्थिक कोष ४२
४.७.१ कोषको स्थापना र रकम सङ्कलन ४२
४.७.२ कोषको रकम परिचालन ४३
४.७.३ दण्ड जरीवाना सम्बन्धी व्यवस्था ४४
४.८ मुख्य जानकार व्यक्तिबाट प्राप्त जानकारीहरू ४४
४.९ गुठीमा प्रतिनिधित्व गर्ने व्यवस्था ४५
४.१० गुठीमा महिलाको भूमिका ४५
४.११ गुठीसँग नेवारी जनजीवनको प्रकार्यात्मक सम्बन्ध ४६
४.१२ गुठी व्यवस्थामा आएका समस्या तथा चुनौतीहरू ४८
४.१२.१ गुठी व्यवस्थापनमा आएको परिवर्तन ४९
४.१२.२ गुठी व्यवस्थापनमा परिवर्तन आउनुको कारण ४९
४.१२.३ गुठी व्यवस्थापन सम्बन्धी समस्याहरू ५०
४.१२.४ गुठी व्यवस्थापन सम्बन्धी समस्याका कारणहरू ५०
४.१२.५ गुठी व्यवस्थापन सम्बन्धी समस्या समाधानका उपायहरू ५१
अध्याय पाँच : नेवार समुदायमा गुठीको महत्व र भूमिका **५३-७२**
५.१ नेवार समुदायमा गुठी सङ्गठनको महत्व तथा प्रभाव ५३
५.१.१ लामाचौरमा स्थापित नेवाःखल गुठीको सामाजिक प्रभाव ५३
५.१.२ लामाचौरमा स्थापित नेवाः खल गुठीको आर्थिक महत्व र प्रभाव ५४

५.१.३. लामाचौरमा स्थापित नेवाःखल गुठीको साँस्कृतिक महत्व ५४
५.१.४ नेवार समुदायमा सञ्चालित गुठीको अन्य जातिमा परेको प्रभाव ५६
५.२ लामाचौरका नेवारहरूले मनाउने पर्वमा गुठीको भूमिका ५७
५.२.१ घण्टाकर्ण पर्व ५७
५.२.२ गाईजात्रा ५८
५.२.३ कृष्णजात्रा ५९
५.२.४ भैरव जात्रा ६०
५.२.५ नेपाल सम्वत् ६०
५.२.६ भाषा ६१
५.२.७ जन्म संस्कार ६१
५.२.८ पास्नी ६२
५.२.९ छेवर (व्रतबन्ध) ६३
५.२.१० बेलविवाह (इंहि) ६३
५.२.११ गुफा ६५
५.२.१२ विवाह संस्कार ६७
५.२.१३ विवाहमा साइपाटा ६८
५.२.१४ मृत्यु संस्कार ६९
अध्याय छ : सारांश, निष्कर्ष एवम् सुझाव ७३-७७
६.१ सारांश ७३
६.२ निष्कर्ष ७६
६.३ सुझावहरू ७७
सन्दर्भग्रन्थ सूची
अनुसूचीहरू
अनुसूची एकः अन्तवार्ता अनुसूची
अनुसूची दुईः वैयक्तिक अध्ययनका लागि अर्न्तवार्ता सूची
अनुसूची तिनः मुख्य जानकार व्यक्तिहरूसँगको अर्न्तवार्ता सूची
अनुसूची चारः वैयक्तिक अध्ययन
अनुसूची पाँचः मुख्य जानकार व्यक्तिहरूको नामावली विवरण
अनुसूची छः गुठी समितिका पदाधिकारीहरूको नामावली
अनुसूची सातः अध्ययन क्षेत्रको नक्सा
अनुसूची आठः अध्ययन क्षेत्रमा लिइएका तस्विरहरू

तालिकासूची

तालिका	शीर्षक	पेज
४.१	उत्तरदाताको अनुसार नेवारी गुठीका कार्यहरू	३७
४.२	उत्तरदाताको अनुसार गुठीयारहरू बिच समानता भावना	४२
४.३	उत्तरदाताको अनुसार गुठी कोष सम्बन्धी जानकारी	४३
४.४	उत्तरदाताका अनुसार गुठीमा महिलाको भूमिका	४५
४.५	उत्तरदाताको गुठीमा आवद्ध हुँदाको महशुस	४६
५.१	उत्तरदाताहरूका अनुसार गाईजात्रामा गुठीको भूमिका	५८
५.२	उत्तरदाताहरूका अनुसार बेल विवाहमा गुठीको भूमिका	६४
५.३	उत्तरदाताहरूका अनुसार मृत्यु संस्कारमा गुठीको भूमिका	६९

चित्रसूची

चित्र	शीर्षक	पेज
२.१	संरचनात्मक प्रकार्यवाद ढाँचा	२८
२.२	अवधारणागत ढाँचा	२९